

Isteni idővilágok

BERZSENYI ÉMESE és SZÉCSI ANDRÁS

Mindannyiunk életében vannak és voltak olyan emberek, akik valamilyen rejtélyes, vagy nyilvánvaló okból nagy hatást gyakoroltak ránk. Sokszor nem is tudjuk mindezt pontosan megfogalmazni, csak érezzük a csodálatot és a kész-tetést, amit tőlük kaptunk.

Régi családi barátom édesapja, *Szécsi András* (1923–2013) református lelki-pásztor életének 91. esztendejében távozott közülünk. Egy kéziratát szeretném most átdolgozott formában, saját gondolataimmal kiegészítve bemutatni.

Abban a világban, amelyben ő írt és alkotott még egészen mások voltak a hivatkozások és idézetek követelményei. Így a mai elvárásoknak megfelelő formában ezeket már utólag sajnos sem pótolni, sem beilleszteni nem lehetséges. Tudása, az általa megalkotott sokkötetnyi kéziratok elemző tanulmány igazolja az utókor számára ismereteinek mélységét és gondolatainak bölcsességét.

Fontosnak tartom, hogy még ilyen hiányos feltételekkel is megjelenhesse-nek olyan, eddig csak kéziratban megőrzött munkák, melyek a szerző személyes segítsége nélkül többé már nem feltétlenül feleltethetők meg napjaink tudományos formai követelményeinek. Mindeme hiányosságuk ellenére azonban hasznos többlettudást és építő gondolatokat fogalmaznak meg. Ezt a rám bízott és utólagosan közössé tett írást ezért – a fentiek okán – az esszé műfajában szeretném közre adni mindazok számára, akik érzik a rohanó világ és az élet törekenységének felborult egyensúlyát, az emberi és az isteni idővilágok egymásba fonódó, mégis az ember számára áthatolhatatlan különbségét.

Az idő

A nyugati ember az időt egy önmagában differenciálatlan egyenes vonalnak képzei, melyen minden történés a maga egymásutániségében pontosan rögzíthető. Saját jelenidejűségéhez képest – itt és most a mában – meg tudja határozni a jövőt, tehát mindent, ami majd elkövetkezik és a múltat, azaz mindazt, ami már megtörtént. Mindkét irányban szinte határtalanul hosszabbítható ez a vonal. Ezt az időfogalmat, az időnek ezt a fajta lineáris szemléletét a görög filozófiai irodalom a *chronos* (χρόνος) szóval határozta meg, melynek jelentése: az idő – mint fogalom –, nagyon hosszú idő, világkorszak (*Haag, 1981. 1922.*).

A modern ember pedig, mint üres teret képzei el az időt. Úgy tanulta és a média is folyamatosan azt sugallja számára, hogy ezt valamivel ki kell töltenie.

Ez a valami pedig olyan dolog legyen, amiért a pénztárcájába kell nyúlnia kinek-kinek anyagi, vagy társadalmi helyzetéhez mérten.

Korunk jelentősen megváltoztatta a társas elfoglaltságok és tevékenységek körét is. Sokáig a mesék, mondák és legendák, majd később a könyv adott lehetőséget olyan magányos félrevonulásra, amelyben az olvasó kiléphetett a mindennapok realitásából és beleképzelhette magát egy másik világba. Mivel a regényeket kezdetben sem az egyház, sem a főúri és polgári nevelés nem nézte jó szemmel, így a korabeli útleírások adtak teret a szárnyaló képzeletnek. Valójában nem lehet összehasonlítani az 50-100-150 évvel ezelőtti életet a maival. Okafogyottságát bizonyítja az is, hogy a ma emberének itt és ennek kell megfelelnie, ebben a világban kell életképesnek lennie. Ez az alkalmazkodás. Sok mindenhez kell és lehet alkalmazkodni, pl. követelményekhez, szokásokhoz és egymáshoz, azaz a másik emberhez.

Nehezen határozható meg a másik emberre fordított idő értéke. Holott ezzel az idővel, ebben az időben élete egy visszavonhatatlan darabkáját ajándékozta valaki a másinak, saját életidejének egy részét adja. Ennek az emberi életidőnek és isteni örökkévalóságnak egy speciális, a *keresztény* fogalomrendszerbe ágyazott nézőpontját szeretném bemutatni ebben az írásban.

Az életidő és az isteni idő

Az idő nem üres tér, amibe az ember beleprélhet valamit, hanem – az ábrahám¹ vallások hitbéli tanításai szerint – az Isten által az embereknek ajándékozott érték. Isten teremtette a térrel együtt az időt is:

„Kezdetkor teremtette Isten az eget és a földet. A föld puszta volt és üres, sötétség borította a mélységeket, és Isten lelke lebegett a vizek fölött. Isten szólt: „Legyen világosság”, és lett világosság. Isten látta, hogy a világosság jó. Isten elválasztotta a világosságot a sötétségtől. A világosságot nappalnak nevezte Isten, a sötétséget pedig éjszakának. Azután este lett és reggel: az első nap.” (1Móz 1,1–5)

Amikor a bibliai teremtéstörténet szerint Isten elhatározta az ember megalkotását, akkor kilépett a saját idejéből és megteremtett egy alkalmas, élhető időt az ember számára ebben a földi létben. Ettől az időpillanattól kezdve Isten a teremtő időben és térben cselekszik.

A térszemléletben a koordináták, az egymás mellé rendelések semmi esetre sem egyenértékűek, elvi különbségek vannak a fent-lent, a jobb-bal és az elől-hátul irányok között. Már a teremtés könyve is a fent és lent viszonyáról mesél, a változó/mulandó és az örökkévaló világról. Az elől-hátul megadja az irányt, az elvégzett dolgokat és az elérendő célokat választja el egymástól, azaz az eltelt és az eljövendő időt is jelöli. A jobb és bal pedig a helyes és a kevésbé

1. A zsidóság, a kereszténység és az iszlám, mert a bibliai Ábrahámot tekintik ősatyjuknak.

jó irányt jelenti, vagyis az elkövetkező idő megfelelő minőségét. Mindezek kulturális hagyományaink alapjai: Az isteni, az emberi és az alvilág szintjeinek különbsége, valamint az emberi életben megfogalmazott fent és lent, a társadalmi helyzet meghatározása, az iskolatípusok stb., ez a koordináta jól mutatja a felfelé irányuló tökéletesedést. Maguk az oldalirányok is sokat kifejezők, a jobb kéz, a jobb oldal és minden, ami a „jó” és ezzel együtt a „helyes” kifejezésekre utal. A bal a helytelen, a tisztátalan és bizonyos esetekben az erkölcstelen kifejeződése is.² Az előrehaladás és a visszalépés, visszatekintés egyaránt érvényes a térben és az időben is, az előzőekhez hasonlóan szolgál meghatározásul életünk minden területére és nem kizárólagosan a hely és az idő definiálására.

Nem valamiféle független üresség az idő, ezért önkényesen senki sem rendelkezhet felette és befolyásolni sem lehet, ellenben alapvetően határozza meg az emberi élet lehetőségeit és kereteit. Lehetőségeinek keretein belül mindenki tudja, hogy bizonyos feladatokra mennyi időre van szüksége és mennyi az az idő, ami alatt valójában el kell végeznie. Egy dolog, egy adat azonban nem áll rendelkezésünkre, az életidőnk. Senki nem tudhatja, hogy befejezheti-e a megkezdett feladatát, mert az életidő egésze az, amit nem tudhatunk. Ennek fényében tehát a halandó ember számára az idő nem egy elvont, absztrakt módon, mindentől függetlenül létező dolog, hanem valós időtartam.

Erre vonatkozóan álljon itt még egy rövid részlet *José Mujica*, Uruguay idén leköszönt 80 esztendő elnökével készített interjúból. „[...] kitaláltunk egy se-reg teljesen felesleges fogyasztási cikket is, és az életünk abból áll, hogy vásárolunk és kidobunk dolgokat. De valójában nem ezeket a dolgokat pazaroljuk, hanem időt az életünkből. Ugyanis amikor én veszek valamit, vagy te, akkor nem pénzért veszed, hanem azokkal az órákkal vásárolod meg, amit arra pazaroltál az életedből, hogy megkeresd ezt a pénzt. De van egy fontos különbség, az egyetlen dolog, amit nem lehet megvenni, az maga az élet.”³

A klasszikus tér-idő elképzelés tovább gazdagítható tehát a tevékenység minőségével és a személy fogalmával. E földi lét az a hely ahol saját fogalmaink szerinti személyé leszünk az „ÉN”-ben átéljük a „TE”-vel való találkozást. Egy abszolút magányos ember csak vonatkozás, viszony, aki közösség nélkül nem személy, hanem állapot, mert az ember lényege szerint az ÉN-TE kapcsolatban létezik. Az ÉN csak a TE-ben tud megvalósulni. E találkozás kitűnő momentuma a jelen, ami a dolgokhoz való viszonyulás pillanatnyi ideje, mert az ÉN-TE vonatkozás a tegnaphoz képest a holnapban megújulhat.

2. Például a keleti kultúrákban ételhez csak jobb kézzel nyúlnak. Vagy gondoljunk a balkézről való gyermek fogalmára.

3. URL:

http://kettosmerce.blog.hu/2015/09/27/a_kerdes_az_hogy_elnoki_reputot_vagy_mentohelikoptert_veszu_nk Utolsó letöltés: 2015. szeptember 30.

Idő és örökkévalóság nincs kizáró ellentmondásban, hanem inkább áthatják egymást. Az egyik a másik által létezik és csak a másik által határozható meg. Biztos tudásunk csak arról az időről van, amit saját magunk átélünk. Csak a jelent láthatjuk tisztán, világosan és reálisan, mert már a múlt is csak emlék, amiből kimaradhatnak és hozzátevődhetnek a szuverén emlékezet részletei. A jövő pedig csak terv, elképzelés, vágy és álom csupán. Mégis meghatározzuk a múltat, elemezzük, tanuljuk és tanítjuk. Megpróbáljuk bizonyítani, de a rendelkezésünkre álló adatok alapján, végső soron egyszerűen elfogadjuk létezését. Tesszük ezt tárgyi emlékek és az áthagyományozott szövegegyesek révén, tehát mások emlékeivel/emléktárgyaival emlékezünk. Ugyanakkor a jövőnek élünk, megpróbálunk nyomot hagyni utódaink lelkében. Ellenben megtapasztalni mindig csak a jelent tudjuk, mégis elfogadjuk a jövőt, mert saját jövőképünk, vágyaink és álmaik hajtanak előre a mában. A múlt adja az alapot, a jövő pedig az erőt a jelen aktivitásához.

Az időtartam érzékfelettsége/transzszendenciája a valóságos időtartam élmenye,⁴ mint minőségi, ellentétben a mennyiségileg mért idővel, folyamatos változását adja a teremtő időtartamnak. Ez által különbözik a jelen a múlttól, mint lehetőség az élő valóságtól egy viszonylagos/relatív szabadságban, ami az ÉN-TE találkozása által fejeződik ki.

A térben viszonylag szabadon mozoghatunk, többször és ismét visszatérhetünk egy bizonyos ponthoz, egy adott helyre, még akkor is, ha ez közben szükségszerűen változásnak van kitéve. Az időtartam ezzel ellentétben csak egyszer adott, nem élhetjük vissza a percet és nem ugorhatunk át a jövőbe, ezért az átélt időtartam – igazából csak meghatározható, de nem megmérhető és nem felcserélhető. Míg a teret bizonyos feltételekkel, de meghatározhatjuk, addig az idő tőlünk független, ám ránk ható vonatkozás. Az idő adott. Az én időm nem énhozzám tartozik, nem rendelkezem felette – inkább én tartozom az időmhöz.

A vallási tanítások szerint Isten teremtette az időt, betöltötte üdvtervével, s az ember, mint számára felkínált alkalommal élhet vele, benne, általa. E gondolatmenet szerint az idő és a tér, mint Isten által teremtett közeg teszi lehetővé az anyag, s benne az ember, a világ, az emberiség léte lehetőségét, fennmaradását, fejlődését – a Teremtés Könyvének parancsa szerint a fenntartható fejlődését.

Az ókori héberek az időt nem egy folyamatos vonalon képelték el, amin az események fel vannak fűzve, akkoriban nem tudták az időt a mindenkori eseményektől elvonatkoztatni. Egyetlen időpont sem létezhetett egy meghatározott esemény nélkül, csak a betöltött időt ismerték, ezért a történések határozták meg az idő folyamatát úgy, mint a krónikákban és az évkönyvekben is.

4. Gondoljunk itt arra, hogy a szép és kedves események milyen hamar telnek, ugyanakkor életünk nehéz pillanatai ólomlábakon járnak.

Nincs idő nélküli esemény és nincs esemény nélküli idő. „Mindennek megvan az órája, és minden szándéknak a maga ideje az ég alatt” (Pred 3,1). „Az időm a te kezében van” (Zsolt 31,16). Nem a múltat, hanem az időtartamot élük át, amit az eseményekben ünnepelnek – ez az a fajta megemlékezés, amikor újra játszunk, interpretáljuk a történeteket.⁵ „Nem atyáinkkal kötötte az Úr ezt a szövetséget, hanem velünk, akik ma itt mind életben vagyunk” (5Móz 5,3). Az abszolúthoz csak egy időviszonyulás van, a jelen.

Az örökkévalóság

Platón (élt i. e. 427–347) óta⁶ az örökkévalóságot úgy értelmezzük, mint olyan létmódot, ami kizárja minden változás lehetőségét és ezért sem kezdete sem vége nem lehetséges (Haag, 1981. 451.).

A Bibliában majdnem félezerszer szerepel a héber „olam” (עוֹלָם) kifejezés, amit örökkévalóságnak fordítunk, de jelent állandó tartalmú jelenlétet, hosszú, határozatlan és meghatározhatatlan tartamot, valamint világot is a hely és idő értelmében egyszerre. *Él Olam* az Örökkévalóság Istene, vagy az isteni örökkévalóság maga. A görög Bibliafordításokban „aión” (αιῶν) az időszak, a hosszú idő, az örökkévalóság fogalma, aminek a latinban „saeculum” a megfelelője. Ez minden esetben hétköznapi, gyakorlati, soha nem elvont, spekulatív, filozófiai értelemben áll. A „chronos” (χρόνος) idő, időszak, időtartam jelentéssel a legátfogóbb időfogalom.⁷ Az Újszövetségben az idő, ami eltelik (sok, kevés, hosszú, az egész), amit leél az ember, de egyben időszak is, történik vagy beteljesedik valami. Történeti időszak, sajátos, előre meghatározott tartalommal, az ember hatásköréből kivont idő.

Isten ura az időnek, bár a mi számunkra maga is időben végzi munkáját. Nem az idő és az időtlenség között van különbség, hanem isten és ember ideje között. „Jézus ezt válaszolta nekik: »Nekem még nem érkezett el az időm, de nektek mindig megfelelő az idő«” (Jn 7,6).

A jelenlegi időkorszak egy sajátosan minősített, alkalmas, Isten által meghatározott tartalommal telített időszak, ami lejár és akkor az isteni program már nem valósítható meg. „Beteljesedett az idő, és már közel van az Isten országa” (Mk 1,15). Isten belépése a világba, a történelemben a kegyelem és az ítélet együttes vonatkozásában történik.

5. Ez a hagyomány a gyakorlatban máig megmaradt a jeles ünnepeken történő megemlékezések egy formájaként. Ilyen például a március 15., október 23., a karácsonyi betlehemezés és a passiójáték is. A rendelkezésünkre álló idő, illetve annak hiánya miatt ezeket már inkább csak gyermek és ifjúsági közösségekben lehet megvalósítani. De ilyen maga az úrvacsora és az átváltoztatás is.

6. Valójában *Parmenidész* (élt i.e. 540-460 körül) volt az első, aki az örökkévalóságot így értelmezte (*Parmenidész*, 22. frg. [Diels, vol. I.]) *Tóth Tamás Zoltán* kiegészítése.

7. A tanulmányban előforduló bibliai héber és az újszövetségi görög, valamint a latin szavak átírását és teológiaiilag plauzibilis jelentéstartalmát *Tóth Tamás Zoltán* vallástörténész (PhD hallgató) kollégám ellenőrizte.

Az örökkévalóság, a teremtés előtti és a világ vége utáni idő az isteni cselekedet és történés szoros velejárója. A teremtés előtti időre megkérdezhetjük: „mit csinált Isten a teremtés előtt?”. Erre *Augustinus Aurelius* és *Martin Luther* így felelnek: „A poklot készítette azok számára, akik ilyet kérdeznek!” – „Pálcát faragott az ilyet kérdezők számára fenyítésül!”. Isten belépése a világba, a történelemben a kegyelem és ítélet együttes vonatkozásában történik. „Mert látta szemem üdvösségedet, melyet minden nép színe előtt készítettél, világosságul a pogányok megvilágosítására, és dicsőségül népednek, Izraelnek” (Lk 2,31–32).

A szülő ura hosszú időre „*chronos*” távozik „hosszabb időre elment idegenbe” (Lk 20,9) és a maga idejében „*chairos*” jön el az elszámloltatásra. Idők és alkalmak „*chronoi kai chairoi*”, „*chairos*” (καίρος) tehát az alkalmas idő, mely megadatik és valószínűleg nem lesz többé.

Az idő és az időben történt dolgok összefüggésének szemlélete sem az örökkévalóságot, sem Isten abszolút szuverén, transzcendens voltát nem gyengítette. Isten ura az örökkévalóságnak is. Mit is jelent az örökkévalóság és mit jelent az az Isten, aki mindezt magáénak mondhatja?

A földi idő rendje, mint a harmadik dimenzió mérhető egysége, csak az ember számára e földi létben nyer valós értelmet. „Az idő – miként a kultúra minden más alkotása – az emberek által megkonstruált valóság részét képezi” (*Németh*, 2010. 9.). Míg az ókori Közel-kelet és az antik világ istenei csak halhatatlanok⁸ voltak, addig az ábrahámi vallások teológiai, Isten örökkévalóságát tanítják. Bármelyik megközelítést nézzük, egy fontos dolgot leszögezhetünk: a világvallások szent könyveinek sugalmazott kinyilatkoztatásaiban az időbeli távlatok nem nyernek szoros értelmezést. Az örökkévalósághoz képest nem játszik szerepet az emberi élet évtizedekben mérhető volta. Tehát az, hogy a földi lét viszonylatában valami egy napig, egy évig, vagy egy ember egész életén át tart, lényegileg semmit nem változtat az isteni rend örökérvényűségén, de még egy történelmi korszak, vagy az emberiség egész történelme sem. Az örökkévalóság tehát a transzcendens létező szubjektív időintervalluma, azaz Isten egyéni időérzéke! Oly mértékben egyéni, hogy Istentől kívül senki és semmi más nem birtokolhatja, mert ha létezne valami, ami tökéletesebb Istennél, akkor szükségszerűen az lenne az Isten.

Transzcendentális tulajdonságok a *jó*, az *igaz*, a *szép*, az *örök* és a *szent* fogalma, melyek teljes mértékben (romolhatatlanul, egyfajta örök és tökéletes mérceként) csak Istenben vannak jelen, felcserélhetők, egymásnak teljes mértékben szinonimái. Ezeket az ember csak időlegesen, korlátozott mértékben birtokolhatja (*Turay*, 1990. 72–73.). Ez azt jelenti, hogy: minden, ami szép, az jó és igaz, de szentté – azaz abszolút mértékadóvá – csak akkor válhat, ha ezt

8. A mondák elmesélik keletkezésüket, születésüket, vagy megalkotásuk történetét.

az állapotot örökkön képes fenntartani. Márpedig a földi viszonyok között ilyen valaki, vagy valami nem létezik.

A szent könyvek esetében ezt úgy tudnám szemléltetni, hogy ezek a könyvek a vallási tanítások szerint preegzisztensek. Ez azt jelenti, hogy amikor a próféták megkapták a kinyilatkoztatást, vagy a szent szerzők megírták tanításaikat, akkor ezt isteni sugalmazásra tették. Tehát az ezt őrző tudás forrása – az isteni mindentudás szintjén – mindenkor létezett, de az emberiség számára csak a történeti idő egy pontján jött le.⁹ Megvárva a társadalmi és kulturális fejlettségnek azt a fokát, amin megértésre talált.

A „chairos” az „aion”-hoz hasonlóan Isten által meghatározott, vagy meghatározatlan üdvtörténettel kitöltött idő. Így az üdvtörténet valójában egy „chairos” füzér. Az örökkévalóság valójában nem az idői, vagy nem idői ellentéte, hanem csak a meg nem határozott kezdetű és végű – az ember által be nem látható és fel nem fogható időintervallum. A keresztény teológiai gondolkodás a teremtés és Izrael történetét, Jézus és az egyház minden történését, valamint jövőbeni célját egy idővonalon értelmezi.

Az Újszövetségi Szentírás Isten uralmát az idő és a történelem felett, a végtelen idő felfoghatatlan voltát, az örökkévaló időt Isten megfoghatatlan hatalmaként képzei el. Ezt a mindkét irányban végtelen idővonalat csak Isten látja be. Hatalma abban nyilvánul meg, hogy egyedül ő rendelkezik a füzéren lévő „chairos”-ok felett. Ezért a megtestesült Igében, az isteni kinyilatkoztatás inkarnációjában, azaz a Jézus Krisztusban nem az örökkévalóság nyúl bele az időbe, hanem az idő Krisztusban elérte középpontját. Nagy jelentőségű, hogy a keresztény alapokon meghatározott civilizációk, azaz az emberiség közel fele saját történetét egy Krisztus előtti és egy Krisztus utáni korra osztja, és ekként szemléli.

Zárógondolat

A parkban sétálgatva egy ismerősünkkel történő találkozás számunkra valóban véletlennek tűnhet, ám ha valaki a park közepén álló kilátóból szemlélődve ránk ismer, akkor tudni fogja, hogy hamarosan összeérnek útjaink. Így mihozzánk képest az ő számára a tér egy kiemelt pontján és az idő egy adott pillanatában megvalósulhat az előzetes tudás birtoklása. Mindez nagyon szigorú feltételekhez kötött és megvannak a maga bizonytalansági tényezői, hiszen mi odalent meggondolhatjuk magunkat és visszafordulhatunk, vagy letérhetünk az útról.

Az emberi lét titka egy egzisztenciális találkozás a világ élő és élettelen dolgaival. Találkozás és találkozások az ÉN és TE viszonylatában is, melyek gazdagítanak, megerősítenek és így, vagy úgy, de tovább segítenek bennünket éle-

9. Ennek bizonyítékát abban látják, hogy a nagy vallások szent könyveinek alapvető tanításai a legfőbb pontokban megegyeznek, mint például a Tízparancsolat esetében.

tünkben. E találkozások azonban nem „véletlenek”, mert véletlenek az isteni perspektívából szemlélve nincsenek, csak mi emberek a földön járva nem látjuk át előre a tér és az idő szövevényét. Milyen elképzelhetetlenül átfogó lehet hát az isteni mindentudás, mely függetlenül a lét fizikai és pszichikai korlátaitól, az örökkévalóság időtlenségében és a mindenség távlatából a maga állandó egészében képes értelmezni ezt a világot?

Szakirodalom

Biblia (1975): Ószövetségi és Újszövetségi Szentírás (Magyar Bibliatanács újfordítású Bibliája), református Zsinati Iroda Sajtóosztálya, Budapest.

Haag, H. (1984, Hrsg.): *Bibel Lexikon*. St. Benno-Verlag GmbH., Leipzig.

Németh András (2010): *Emberi idővilágok – Pedagógiai megközelítések*. Gondolat Kiadó, Budapest

Turay Alfréd (1990): *Istent kereső filozófusok – Teodicea*. Szent István Társulat, Budapest.